

Suomen ortodoksisen kirkon ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon

XII teologinen dialogi Oulussa 21.–22.10.2014

Suomen ortodoksisen kirkon ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtuuskuntien väliset kahdennettoista teologiset neuvottelut pidettiin Suomen ortodoksisen kirkon kutsusta 21.–22. lokakuuta 2014 Oulussa. Neuvottelujen aiheena oli ”kansankirkko teologisena ja käytännöllisenä kysymyksenä”. Suomen ortodoksisen kirkon valtuuskuntaa johti piispa Arseni, ja muina jäseninä olivat arkki-mandriitta Andreas Larikka, TT Pekka Metso, TT Juha Riikonen ja paikallisen seurakunnan edustajina kirkkoherra Marko Patronen sekä pastori Tuukka Rantanen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtuuskuntaa johti piispa Seppo Häkkinen, ja muina jäseninä olivat kirkkoherra, TT Niilo Pesonen, hiippakuntasihteeri, pastori Kati Jansa, pastori, TT Teemu Kakkuri, pastori, TT Leena Sorsa ja johtava asiantuntija TT Tomi Karttunen.

Avaussanoissaan piispa Arseni totesi, että ajatus kirkon ja kansan syvästä yhteydestä kumpuaa kirkon varhaiskaudelta. Kirkon ja valtion välinen lämmin suhde, bysanttilainen sinfonia, määriteltiin vuosina 529–534 keisari Justinianus I:n aikana kootussa Corpus iuris civilis -lakikokoelmassa. Tämän lakikokoelman myöhäisenä muistumana Suomen presidentti, ikään kuin katolisena keisarina, vielä joitakin vuosikymmeniä sitten nimitti sekä luterilaiset että ortodoksiset piispat virkoihinsa. Vuoden 2012 oppineuvottelujen jälkeen uskonnon asema suomalaisessa yhteiskunnassa on noussut monella tapaa esille. Talouden näkökulmasta kirkosta eroaminen ja yhteiskunnassa ilmenevä uskon-tokritiikki näyttää pahalta, mutta uskon olemuksen kannalta jyvät seulotaan akanoista. Kirkko elää ajassa, mutta uskon perusta on muuttumaton. Kirkon jäsenmäärä voi vähetä, mutta jos jäsenet ovat sitoutuneita ja aktiivisia, niin seurakunnallinen elämä voi sykkiä aiempaa vahvempana.

Piispa Seppo Häkkinen korosti avauksessaan kysymyksen kirkosta olevan samalla kertaa sekä yleispiirteiltään selkeä että monitahoinen ja vaikea kysymys. Hän totesi viime vuosikymmenten ekumeenisen kirkko-opillisen pohdinnan yhteen kokoavan tuoreen Faith and Order-komission asiakirjan *Kirkko: yhteistä näkyä kohti* olevan hyvä esimerkki kirkko-opillisen keskustelun tärkeydestä ja keskustelun hitaasta etenemisestä. Asiakirja osoittaa ne tulokset, joita on saavutettu sekä kysymyksiä, joita on vielä työstettävä matkalla kohti kirkon näkyvää ykseyttä. Jos kysymys kirkosta on hankala, sitä on myös kysymys kansankirkosta. Perehtyminen teologisesti kansankirkon problematiikkaan ja varsinkin kansankirkon identiteettiin on silti yhtä lailla tarpeellista ja mielenkiintoista. Aihevalinta osoittaa kirkkojemme ekumeenisen avoimuuden ja hyvät suhteet. Voimme ja tahdomme keskustella teemasta, joka ei ole yksinkertainen ja jonka historiasta löytyy kirkkojemme välisiä traumaattisiakin vaiheita ja kokemuksia.

Kansankirkko teologisena ja käytännöllisenä kysymyksenä

Aiheesta alustivat teologisesta ja käytännöllisestä näkökulmasta teologian tohtorit Tomi Karttunen ja Pekka Metso sekä historiallisesta ja käytännöllisestä näkökulmasta teologian tohtorit Teemu Kakkuri ja Juha Riikonen.

Tomi Karttunen tarkasteli kansankirkkokäsitettä nykyisen kirkkoa ja sen identiteettiä käsittelevän keskustelun, saksalaisen ja pohjoismaisen kansankirkkokeskustelun sekä luterilaisen ja ekumeenisen kirkko-opillisen keskustelun valossa. Vaikka kansankirkko on ennen muuta historiallissosiologinen käsite, sitä tulee arvioida myös teologisesti. Historiallisesti ottaen kansankirkkokäsite liittyy valtiokirkon murtumiseen Ranskan vuoden 1789 vallankumouksen ja liberalismiin myötä.

Suomessa valtiokirkkojärjestelmä purkautuminen alkoi vuoden 1869 kirkkolain myötä. Kirkon itsenäisyys kansankirkkona on sen jälkeen askelittain lisääntynyt.

Kansankirkon käsite kuvaa kirkon työnäkyä toimia tietyn maan ja sen ihmisten parissa. Väärän nationalismin välttämiseksi on syytä korostaa, että kyse ei ole vain yhden kansan kirkosta vaan aina myös ekumeenisesta ja kansainvälisestä yhteisöstä, kansojen kirkosta. Ajatus kansankirkosta ei saa hämärtää kirkon identiteettiä Jumalan kansana, Kristuksen ruumiina. Teologisesti ajatellen kirkon olemus todistavana ja palvelevana yhteisönä, ”kirkkona toisia varten” perustuu sanan ja sakramenttien kautta välittyvään osallisuuteen pyhän Kolmiyhteisen Jumalan elämästä kirkon elämän perustana. Kolmiyhteys muodostaa pohjan myös paikallisseurakuntaa ehtoollisyhteisönä korostavalle kirkkokäsitykselle (kommuunio- tai eukaristinen ekklesiologia). Kolmiyhteisen Jumalan persoonien vuorovaikutus kirkon elämän lähteenä antaa teologisen pohjan myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toimintalinjaukselle vuoteen 2020 *Kohtaamisen kirkko*.

Pekka Metson mukaan kysymys kansankirkosta tai kirkosta ja kansallisesta identiteetistä on polttavan ajankohtainen ortodoksisten paikalliskirkkojen keskuudessa. Siksi sekä kirkon ja nationalismin että kirkon ja valtion suhteen kriittinen tarkastelu on toivottavaa ja tarpeellista, vaikka liian yksioikoisia teologisia johtopäätöksiä tulee välttää. Moniin paikalliskirkkoihin on piintynyt käsitys kristillisestä kansasta ja valtiosta ideaalina, jota kirkon tulisi tukea myös nykyisissä poliittisissa asetelmissä. Tämä hämärtää näkyä kirkon paikallisen ja universaalin luonteen yhteydestä. Ortodoksisen kirkon sisällä on nähtävissä kuitenkin myös pyrkimys erottaa toisistaan kirkko ja valtio sekä kirkko ja kansa.

Ortodoksisten paikalliskirkkojen tulevaisuuden kannalta diasporakysymyksen ratkaiseminen on tärkeää. Ortodoksisuus on yhteistä useille samalla alueella asuville mutta eri kansallisuuksia edustaville ryhmille. Tämä on hyvä asetelma uusien paikalliskirkkojen synnyttämiseksi yhteisen uskon ja kanonisen järjestyksen pohjalta. Uusia paikalliskirkkoja muodostettaessa tulisi vapautua etnisistä korostuksista ja korostaa kirkon paikallista tai alueellista luonnetta. Suomen ortodoksisen kirkon yhteydessä olevien ortodoksien kansallisuuksien kirjo antaa käytännöllisen todistuksen siitä, että paikallisen ortodoksisen kirkon ei välttämättä tarvitse olla ideologialtaan korostuneen kansallinen vaan se voi olla yksinkertaisesti ortodoksinen. Vastaava linjaus voi osoittautua elinehdoksi diasporan ratkaisemisessa. Mikäli tulevaisuuden ratkaisumalleja etsitään nationalististen päämäärien johdattamina, näytetään päätyvän umpikujaan.

Teemu Kakkurin mukaan luterilaisen kirkon herätysliikkeet ovat keskeisesti olleet synnyttämässä ja kanavoimassa suomalaisten omaehtoista kansalaistoimintaa. Näin kirkko ei ole jäänyt yläluokan asiaksi, vaan siitä on tullut eri kansanryhmien omakseen kokema kirkko. Valistusajan järkeä, hyvetä ja hyötyä korostanut kirkollisuus ei kyennyt vastaamaan 1700-luvun kuolonvuosien ja hävityksen aiheuttamaan kansan hämmennykseen. Herätysliikkeet tarjosivat eksistentiaalisesti koskettavaman vastauksen ja myös omaehtoisen kansalaistoiminnan kanavan hallintoalamaisille. Arkkipiispa Tengströmin toiminta oli keskeistä yhdistettäessä Raamattujen jakaminen kansalle sivistystarkoituksessa ja englantilaisesta evankelikalismista noussut raamattuherätys. Tämä loi pohjaa herätysliikkeiden toiminnalle yhdessä keisari Aleksanteri I:n vapaamielisen uskontopolitiikan kanssa. Myönteisyys kantoi hedelmää: separatismi jäi marginaali-ilmiöksi ja herätysliikkeiden vaikutus kanavoitui kirkon toimintaan. Herätysliikkeet ovat rakentaneet kansankirkkoa edistämällä maallikkoaktiivisuutta, luomalla hengellistä laulu- ja hartausperinnettä, murtamalla säätyvaltaa sekä toimimalla monien kirkon työmuotojen edelläkävijänä ja kokeilijana.

Juha Riikonen käsitteli kansallisuuskysymystä Suomen ortodoksisessa kirkossa kirkkokunnan syn-
tyhistorian valossa. Kansallismielisten suomalaisten ortodoksisten pappien mielestä vain suomalai-

sia arvoja ja käytäntöjä kannattava ortodoksinen kirkko saattoi säilyä itsenäisessä Suomessa. Kansallismielisten johtohahmoksi 1800-1900-luvun taitteessa noussut rovasti Sergei Okulov piti välttämättömänä, että kirkossa otettaisiin käyttöön kansan ymmärtämä kieli ja että ortodoksisuutta ylipäätään opetettaisiin kansalle. Se edellytti suomalaiskansallista papistoa. Suomen ortodoksinen hiippakunta oli perustettu v. 1892 Venäjän kirkon yhteyteen. Vuoden 1922 uskonnonvapauslakia valmistelleessa komiteassa ortodoksinen kirkon asema kansankirkkona perusteltiin historiallisesti: karjalaiset ovat koko historiallisen ajan joutuneet keskelle kahden valtakunnan Ruotsin ja Venäjän välisiä konflikteja. Vuonna 1923 Suomeen muodostettiin Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin alainen ortodoksinen arkkipiispakunta, jota pidettiin kansallisena ortodoksisena kirkkokuntana. Kanoninen yhteys Konstantinopoliin koettiin aluksi etäiseksi. Patriarkka Athenagoraan kirje vuodelta 1954 ilmaisi tehdyn ratkaisun vakiintuneen ja Suomen ortodoksinen kirkon aseman Konstantinopolin patriarkaatin alaisena autonomisena kirkkona vahvistuneen.

Yhteisesti totesimme, että Suomessa tulee suoda tilaa eri uskonnoille ja vakaumuksille. Ne antavat niin yksilöiden kuin yhteisöjen elämälle merkityksen ja suunnan. Kristittyinä haluamme muistuttaa, että esimerkiksi ihmisoikeusajattelu on paljossa velkaa kristillisen uskon korostukselle jokaisen ihmisen ainutkertaisesta arvosta Jumalan kuvana. Pidämme huolestuttavana uskonnollisen lukutaidottomuuden lisääntymistä ja pinnallista tai propagandistisesti värittyä suhtautumista uskontoihin.

Kirkoillamme tulee olla rohkeutta ja vapaus toimia uskonsa mukaisesti suomalaisessa yhteiskunnassa ja maailmassa. Samalla kirkkojen tulee olla valmiit avoimeen vuoropuheluun. Maailmanlaajasti kristinusko kasvaa ja on elinvoimainen. Myös tulevaisuudessa kirkot ovat merkittäviä vaikuttajia suomalaisessa yhteiskunnassa.

Katsomme, että kirkkoja ja uskonnollisia yhteisöjä tulee maassamme kohdella tasavertaisesti. Tällöin tulee ottaa huomioon maamme historiallinen ja kulttuurinen perinne sekä sen vaikutus uskonnolliseen identiteettiin. Suomalainen kulttuuri muuttuu muun muassa kansainvälistymisen myötä. Oman tradition tuntemisen ja sisäistämisen kautta opimme kunnioittamaan ja ymmärtämään myös toisia.

Neuvottelujen jatko

Yhteisiä teologisia oppikeskusteluja päätettiin jatkaa. Seuraavat neuvottelut pidetään vuonna 2016 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vastatessa järjestelyistä. Tulevaisuudessa käsiteltäviksi teemoiksi sovittiin alustavasti ”teologisen dialogimme evaluaatio” sekä ”jumalanpalveluselämämme yhteinen perintö”. Vuoden 2015 lopussa järjestetään valmisteleva yhteinen suunnittelukokous.

Oulussa 22.10.2014

+ Piispa Anni

+ Sami